

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA KOMMUNIKATIV KOMPITENTLIK SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Atavullayeva Mahbuba Qobilovna

BuxPXTI “Umumiy fanlar”

kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida kommunikativ kompetentlik namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida mulohaza yuritilgan. Ta‘lim muassasalarida har bir o‘quvchi shaxsiga, uning guruhdagi mavqeyiga ta‘sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillarga jiddiy e‘tiborni qaratish orqali bugungi kunda o‘sib kelayotgan yosh, bunyodkor avlodni jamiyat istiqbollari uchun yetarli darajada fidoiy, vatanparvar va xalqparvar qilib tarbiyalash masalasi bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Hozirgi zamonaviy pedagogikamizda pedagogik kompetentli o‘qituvchilik faoliyatini sifatli va samarali tashkil etilishini ta‘minlovchi omil sifatida qaraladi. Bugungi kunda o‘qituvchining kompetentligi qaysi mezonlar bilan belgilanishini o‘rganish muhim bo‘lmoqda .*

Kalit so‘zlar: *o‘qituvchi, pedagogik qobiliyat, kommunikativlik, shaxsiy sifatlar, intellektual kompetentlik, intellektual-korporativ kompetentlik.*

Аннотация: *В статье рассматриваются социально-психологические особенности коммуникативной компетентности учителей начальных классов. В образовательных учреждениях, уделяя серьезное внимание социально-психологическим факторам, влияющим на личность каждого учащегося, его положение в группе, вопрос воспитания подрастающего сегодня молодого, творческого поколения достаточно самоотверженным, патриотичным и человеколюбивым. для перспектив общества является одной из актуальных проблем современности. В нашей нынешней современной педагогике педагогическая компетентность рассматривается как фактор, обеспечивающий качественную и эффективную организацию педагогической деятельности. Сегодня важно усвоить критерии, по которым определяется компетентность учителя.*

Ключевые слова: *педагог, педагогические способности, коммуникативные, личностные качества, интеллектуальная компетентность, интеллектуально-корпоративная компетентность.*

KIRISH

So‘nggi yillarda kadrlar tayyorlashni tubdan yaxshilash, maktab ta‘lim tizimidagi kamchiliklarni bartaraf etish, keljak avlodni yetuk shaxs sifatida tarbiyalash borasida bir qancha qonun va qarorlar qabul qilindi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2023-yilni “Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili” deb e‘lon qilishni taklif qilganlari ham bevosita ta‘lim tizimiga qaratilayotgan e‘tibordan darak beradi. Bejizga “Ta‘lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to‘g‘ri yo‘lidir! Ushbu sohada boshlagan islohotlarimizni davom ettirishimiz, ta‘lim dargohlariga borib, o‘qituvchi va murabbiylar bilan ko‘proq muloqot qilib, sifatni oshirish bo‘yicha ular qo‘ygan masalalarni birgalikda hal qilishimiz kerak”,- deb aytgan nutqlarida ham ta‘lim sifatini oshirish orqali barkamol yurt farzandlarini tarbiyalashimiz kerakligi haqida ta‘kidlaganlar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Hozirgi zamonaviy pedagogikamizda pedagogik kompetentli o‘qituvchilik faoliyatini sifatli va samarali tashkil etilishini ta‘minlovchi omil sifatida qaraladi. Bugungi kunda o‘qituvchining kompetentligi qaysi mezonlar bilan belgilanishini o‘rganish muhim bo‘lmoqda. Zamonaviy jamiyat ta‘lim tizimi oldiga yuqori malakali, intiluvchan, raqobatbardosh, tashabbuskor, ma‘naviy va jismoniy sog‘lom shaxslarni tarbiyalab berish talabini qo‘ymoqda. 2017 – 2021 - yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasida “yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, oliy ta‘lim muassasalarida kompetentli ilmiy - pedagogic kadrlar zaxirasini barpo etish” vazifasi belgilandi. Shu o‘rinda savol tug‘iladi – “Kompetentli pedagog” kim? Uning shakllanish jarayoni qanday kechadi kabi savollar tug‘iladi. Shu nuqtai nazardan “kompetentlik” va “kompetensiya” tushunchalar mazmun mohiyatini aniqlashimiz muhim hisoblanadi.

Har bir o‘qituvchi ham “kompetentlik” tushunchasi nimani anglatishini va bu tushuncha “kompetensiya” tushunchasidan qanday farq qilishini bilavermaydi. “Kompetentlik” tushunchasi pedagogning ma‘lumoti, bilimi, ko‘nikmasi, qobiliyati, salohiyati va ish tajribasini o‘z ichiga oladi. Boshqacha qilib tushintirsak, uning ma‘lum bir ish turini bajarish qobiliyati hisoblanadi. Aslida, bu ikki atama bir-biriga o‘xshash hisoblanadi, bir-biriga yaqin ma‘nolarni anglatadi. “Kompetensiya” bilimlarning umumiyliigi va ularning odamlarda mavjudligini bildirsa, kompetentlik – esa bu bilimlarni ish jarayonida ishlatish ya‘ni amalda qo‘llash ma‘nolarini anglatadi.

Kompetensiya - o‘rganilgan va mavjud ma‘lumot, bilim, ko‘nikmalarni tanish hamda notanish vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati hisoblanadi. Kompetentlik kompetensiya tushunchasiga nisbatan kengroq tushuncha hisoblanib, ta‘lim – tarbiya beruvchining ma‘lumoti, bilim, mahorati, ko‘nikmasi, qobiliyati, salohiyati, mehnat

faoliyati va ish tajribasini o'z ichiga oladi. Kompetentlik jarayonida mavjud bilimlarni amalda qo'llab ko'rsatib berish jarayoni kompetensiya deb aytsak ham bo'laveradi.

Shu o'rinda yana bir ma'lumot kompetentlik tushunchasi professionallik tushunchasi bilan yonma-yon tushuncha bo'lib bir qarashda bir-biriga o'xshashdek bir-ikkinchisini to'ldirayotgandek bo'lib tuyuladi. Lekin yaxshilab e'tibor berib qaralganda bu ikkala so'z bir-biridan tubdan farq qiladi. Professionallik deganda mavjud bilimlardan tashqari, balki mehnatga, kasbga bo'lgan munosabat, ishning o'ziga xos tomonlari tushuniladi. Rivojlangan kompetensiyalar tezda seziladi, chunki professional o'qituvchi o'z bilim, ko'nikma va malakalarini doimo rivojlantirishga harakat qiladi, aniq maqsad va natijalarga erishishga harakat qiladi. Ishchan qadriyatlarni ishlab chiqaradi va ular ko'p hollarda ish jarayonining talablariga mos keladi. Kompetentlik esa biroz murakkab tushuncha hisoblanadi. Chunki kompetentlik nafaqat bilimlarning mavjudligini, balki shu bilan birga ularni amalda qo'llay olish qobiliyatini ham taqazo etadi. Kompetentlikni faqat keng qamrovli baholash va kuzatish jarayonida aniqlash mumkin.

Professionallik va kompetentlik tushunchalari umumiy xususiyatga ega. Shuni esdan chiqarmaslik kerakki hamisha ham belgilangan talablar va standartlarga to'liq mos keladigan mutaxassislar ham haqiqiy professionallar bo'lavermaydi, chunki hamma mutaxassislar ham o'z bilim va ko'nikmalarini amalda qanday to'g'ri qo'llashni bilishmaydi. Shuning uchun ko'p hollarda bunday pedagogik jarayon va faoliyat samarasiz bo'lib qolaveradi.

NATIJALAR

Kasbiy pedagogik kompetensiyalarni bir necha turlarga ajratish mumkin. Ularning har birini alohida quyidagicha turlarga ajratish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

-Maxsus pedagogik kompetensiya – pedagogik faoliyatni kerakli darajada amalga oshirish uchun yetarli ma'lumotga ega bo'lish hisoblanadi. Bundan tashqari ta'lim-tarbiya beruvchining o'z kasbiy darajasini munosib baholay olishi va mutaxassis sifatida o'z rivojlanishini belgilash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Yosh avlodga zamonaviy ta'lim berish bilan birga ularni umuminsoniy va milliy qadriyatlar, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash, ongi va qalbini mafkuraviy, ma'naviy va axborot tahdidlaridan ishonchli himoya qilish, ularda g'oyaviy immunitet va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish masalalari davlatimizning doimiy diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni,

mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro‘-e‘tibori, avvalo, yoshlarimizning unib-o‘sib, ulg‘ayib, qanday inson bo‘lib hayotga kirib borishiga bog‘liqdir. Biz bunday o‘tkir haqiqatni also unutmasligimiz

Darhaqiqat, dastavval ta‘lim muassasalarida har bir o‘quvchi shaxsiga, uning guruhdagi mavqeiga ta‘sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillarga jiddiy e‘tiborni qaratish orqali bugungi kunda o‘sib kelayotgan yosh, bunyodkor avlodni jamiyat istiqbollari uchun yetarli darajada fidoiy, vatanparvar va xalqparvar qilib tarbiyalash masalasi bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

MUHOKAMALAR

Ta‘lim tizimida olib borilayotgan islohotlar o‘quv faoliyati mazmunini yangilash, yosh avlodning ma‘naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish ishiga mas‘ul bo‘lgan pedagog kadrlarning bilim va kasbiy malakalari darajasini yuqori bosqichga ko‘tarish imkonini beradi. Ta‘lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlarning kommunikativ, kasbiy kompetentligini oshirishda muloqot ko‘nikmalarini hosil qilishlari, o‘quvchilarning fiziologik va psixologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda munosabatda bo‘lishliklari talab etiladi. Kasbiy kompetentlikni shakllantirish yuzasidan tahlil ishlarini olib borish naiajasida ilmiy adabiyotlarda kompetentlikning quyidagi turlarga bo‘linishi aniqlandi: kommunikativ kompetentlik; bilim olish kompetentligi; intellektual kompetentlik; intellektual-korporativ kompetentlik; axborot olish kompetentligi; texnologik kompetentlik; madaniy kompetentlik; psixologik kompetentlik; psixologik-pedagogik kompetentlik kabi turlarini ko‘rishimiz mumkin.

XULOSA

Uzoq yillar olib borilgan tadqiqotlar pedagogik qobiliyatlar murakkab va ko‘p qirrali psixologik bilimlardan iborat ekanligini ko‘rsatib berdi. Ana shu tadqiqot ma‘lumotlaridan foydalanib, pedagogik qobiliyatlar tuzilishida muhim o‘rin egallaydigan qator komponentlarni ajratib ko‘rsatishimiz mumkin: Kommunikativ kompetentlik - ta‘lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, ta‘lim oluvchilar bilan samimiy muloqotda bo‘lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta‘sir ko‘rsata olish xususiyati ekanligini ko‘rishimiz mumkin Kommunikativ qobiliyat - muomala va muloqot o‘rnata olish, bolalarga kirishib ketish qobiliyati.

Yuqorida qayd etilganlarda shuni xulosala qilib aytish mumkinki, maqsad va vazifalarni hal etilishi o‘qituvchilarni zamon bilan hamnafas bo‘lishga, o‘zining

kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirib o'quvchilar uchun dars mashg'ulotlarining sifatli va tushunarli olib borishga harakat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Mirziyoyev Sh.M. ning O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi farmoni. 2017 y 38 b.*
2. *G'oziyev E. Pedagogik psixologiya asoslari. T.1997.b.79 b.*
3. Қодиров К. Мактаб таълимига етукликнинг психофизиологик жихатлари. Услубий қўлланма. - Т.: Мирзо Улуғбек номли ЎзМУ, 2009. -112-б.
4. Хурвалиева Т.Л. Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик ривожланишига оид назариялар. ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ / СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ 2019, 7(80). 23-30 Б.
5. Баратов Ш.Р. Социально-психологические основы создания психологической службы в Узбекистане: Автореф. дис. ... докт. психол. наук. – Т., 1998. – 37 с.
6. [Xarakter aksentuatsiyasi tushunchasining ijtimoiy-psixologik tahlili](#) EDUCATION Scientic journal Mart 2022.663 bet
7. [Yoshlarda irodaviy sifatlarni shakllantirishning psixologik xususiyatlari](#) EDUCATION Scientic journal Mart 2022.663 bet
8. Ashurov R.R. [spss dasturi yordamida talabalarda shaxslilik sifatlarini tadqiq qilishning psixologik xususiyatlari.](#)